

“SHV projekti fookuses – kõrge riskiga inimene”, 11.02.2010

Kes teab ja otsustab, mis inimesele on hea?

Andres Soosaar

Tartu Ülikooli tervishoiu instituut

Juhtum 1

- Postimees, 27.11.2009

Rootsis plaanitakse tuleval aastal tutvustada uusi tervisliku elustiiliga seotud juhiseid, mis annaksid muu hulgas kirurgidele võimaluse keelduda operatsioonist juhul, kui patsient suitsetab ning kui suitsetamine võib operatsiooni tulemuslikkuse kahtluse alla seada.

Juhtum 2

Postimees, 04.02.2010 **Menükirjanik algatas brittide seas eutanaasiadebati**

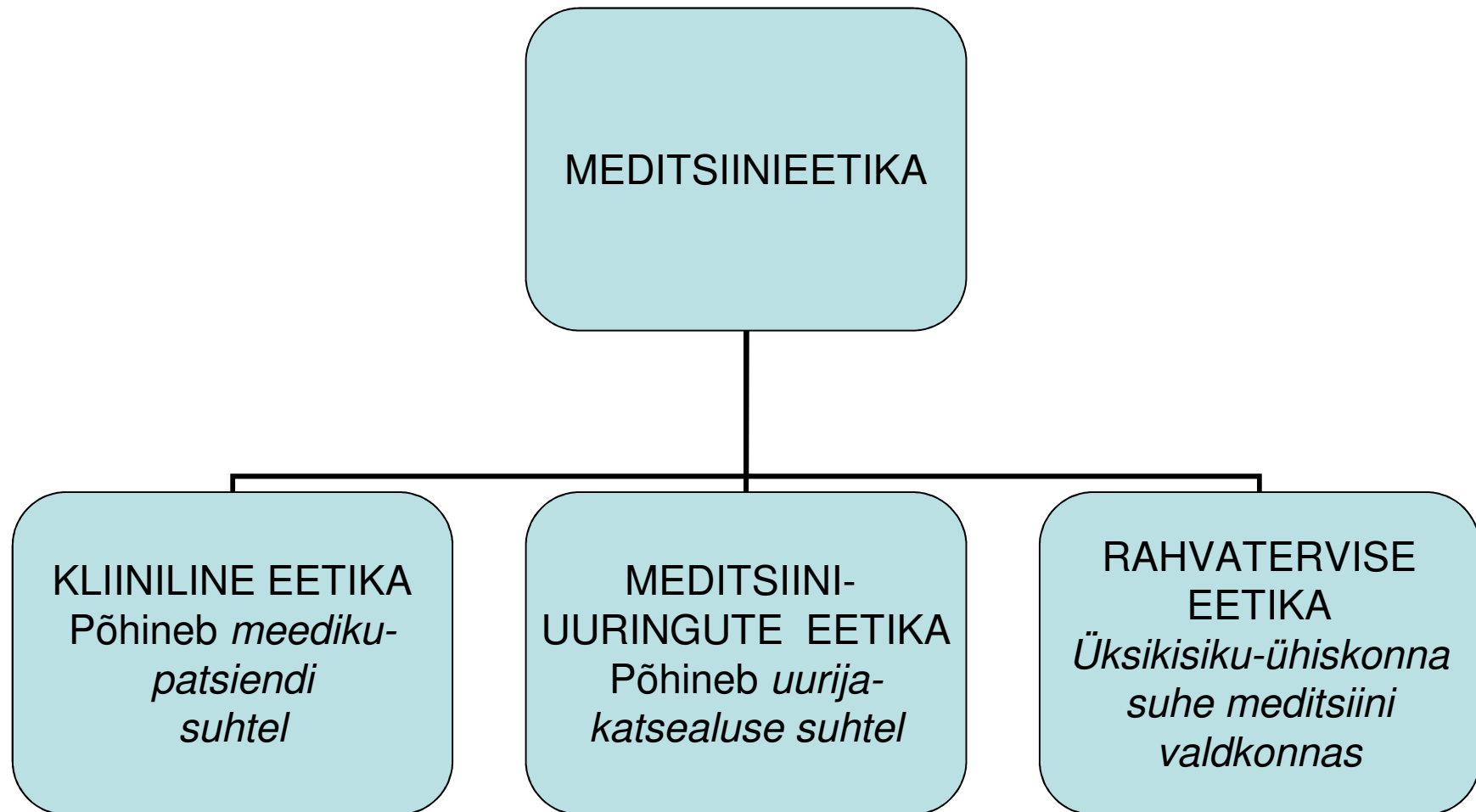
Pratchetti sõnul peaks riigis moodustatama tribunaliid, mis otsustaksid, kas arstidel oleks seaduslik kohustus aidata konkreetset inimesel surra. «See on inimese enda elu ja kedagi ei tohiks sundida minema näiteks hooldekodusse, kui ta ise eelistab sobival ajal lihtsalt surra,» ütles ta esmaspäeval.

Kolmeliikmelised tribunaliid koosneksid tema idee järgi tavakodanikust, arstist ja õiguseksperdist ning annaksid ravimatuid haigusi põdevatele isikutele õiguse saada arstiabi oma elu lõpetamiseks, vahendas Briti meedia.

Kes teab ja otsustab, mis on mehele hea?

- Mees ise
- Sõbrad
- Naine
- Arst
- Ühiskond

Meditsiinieetika põhivaldkonnad

Bioeetika põhiprintsiibid

“Georgetowni mantra” Beauchamp ja Childress (1977)

1. Isiku autonoomia respektseerimise printsiip
autonomy
2. Mittekahjustamise printsiip
nonmaleficence
3. Heategemise printsiip
beneficence
4. Õigluse printsiip
justice

Moodsa meditsiinieetika põhidilemma

- Isikuautonoomia austamine *versus* heategemine/mittekahjustamine ehk **AUTONOOMIA *versus* PATERNALISM**
- Kui 1970-80. aastatel valitses läänemaailmas isikuautonoomia kuldaeg, siis nüüd kostab üha enam hääli selle poolt, et isikuautonoomiat võiks teatud olukordades piirata.

Paternalism

- Paternalismi kohaselt on isiku autonoomia piiramine õigustatud, kui väldib suure tõenäosusega isikule tõsise kahju tekkimise.
- Paternalism on igapäevaelus laias levinud: ravimite kättesaadavuse piiratus, nõue kasutada turvavööd.
- Paternalism võib erinevates olukordades olla erineva ulatusega.

Paternalismi vormid

- Tugeva paternalismi korral sunnib ühiskond üksikisikut tingimusteta teatud norme täitma.
- Mõõdukama paternalismi näiteid on mitmeid, nt on õigustatud sellisel juhul sekkuda kellegi tegemistesse, kui inimene otsustab saavutada teatud eesmärged ning sekkumine aitab eesmärgi saavutamisele kaasa. Näiteks kui inimene eelistab turvalisust, siis oleks õige kohustada teda turvavööd sõidu ajal kinnitama.
- Nuffieldi eetikanõukogu hiljutine raport esitab “liberaalse paternalismi” põhimõtte, mille kohaselt poliitika formeerimisel lähtutakse teatud baastaseme kohustustest, millest on hiljem suhteliselt lihtne ja odav loobuda (2.37).

Paternalismi õigustamine

- Aluseks on küsimus isiku-ühiskonna vahekorrast ja primaarsusest, samuti religioossetest arusaamadest
- Mõnede arvates ei saagi paternalismi õigustada. JS Mill siiski näeb võimalust ajutiselt isikuautonoomiat piirata.
- Mõnede arvates ei olegi nõrk paternalism paternalism.
- Mõnede arvates on tugev paternalism lubatav teatud juhtudel: ei ole alternatiivi; on oht suureks kahjustamiseks; paternalistlik tegu ei kahjusta indiviidi; kasud ületavad kahjud või ei riivata respekti autonoomia suhtes.

Paternalism meditsiinis

- Ravist keeldumise eiramine
- Ravimise soovi eiramine
- Privaatsuse eiramine
- Instruksioonide paternalistlik iseloom
- Institutsionaalne surve
- Sekkumine suitsiidi
- Tahtevastane hospitaliseerimine

Autonoomia

- Bioeetikas tähendab autonoomia inimese võimet enesemääratluseks ja samas eesmärki, et isiku autonoomia olgu respektieritud;
- Isiku autonoomiat saab võtta kui fundamentaalset väärtust ja õigust, isegi kui ülimat väärtust (liberaalse individualismi ideoloogia);
- Autonoomiat kui võimet tuleb eristada autonoomiast kui teo omadusest. Mõnikord teeb autonoomiavõimeline isik mitteautonoomseid tegusid;
- Autonoomia sisaldab 3 aspekti: teolisus (agency), sõltumatus (independence), mõistuspärasus (rationality)

Informeeritud nõusoleku
põhimõte on moodsa bioeetika
nurgakiviks ja inimese
autonoomia realiseerimise
vahendiks

Tervis – kas vahend või eesmärk?

- Ühtede arvates on tervis ülim eesmärk või väärtus, mille poole pidevalt püüelda, millele allutada teised püüdlused ja mida siis mõnikord ka saavutada.
- Teised räägivad, et tervis on pigem vahend või tööriist normaalse elu elamiseks ning peaks seega kogu aeg käepärast olema.
- Eetika konteksti panduna oleks tervis siis mõne jaoks elu eesmärk, teiste jaoks tingimus normaalseks või heaks eluks.

Vajadus teistsuguse eetika järele rahvatervises I

- Pikka aega tähendas meditsiinieetika eeskätt kliinilist eetikat, mille keskpunktiks oli konkreetne patsient oma haigusega.
- Nii teadusuuringute kui rahvatervise puhul on tegevuse eesmärgid ja vahendid enam sotsiaalse iseloomuga, mis tõttu patsiendi autonoomia küsimuse kõrval saab väga oluliseks üksikisiku ja ühiskonna vahekord laiemalt.

Vajadus teistsuguse eetika järele rahvatervises II

- Mitmed keskkonda kujunevad sotsiaalsed meetmed on inimeste eluiga pikendanud ja selle kvaliteeti parandanud isegi enam kui otsesed kliinilise meditsiini meetmed, nt seadused ja meetmed õhu ja vee saastamise peatamiseks, sanitaarmedetega paranenud eluolud, regulatsioonid avalike kohtade (sh töökohtade) teatud tingimuste loomiseks ja säilitamiseks. Teatud haigusi nimetatakse “elustiili” haigusteks.

Sotsiaalsete meetmete realiseerumise üldised teed

- Ühiskonna organiseeritud käitumine oma liikmete tervise parandamise, nt karantiinid ja sundravi teatud ohtlike nakkushaiguste puhul, sõeluuringute programmid teatud haiguste avastamiseks jt.
- Haridus ja teadmised on olulised personaalse käitumise mõjutajad parema tervise saavutamiseks.

Milline on rahvatervise eetiline raamistik?

- Calman ja Downie lisavad Beauchampi ja Childressi 4 põhiprintsiibile (autonoomia, heategemine, mittekahjustamine, õiglus) veel viienda kasulikkuse (ingl. utility) põhimõtte, mis peaks õigustama rahvatervise teatud ettevõtmisi.
- Nuffieldi raport rahvatervise eetikast (2007) vaatleb sobivaid põhimõtteid kõigepealt üksikisiku ja ühiskonna omavaheliste suhete kontekstis, kus põhivormidena eristatakse liberaalset ja kollektiivset lähenemist.

Liberaalne ja kollektivistlik ühiskonnakäsitus

- Liberaalse riigikorralduse puhul on iga indiviidi õigused (eriti elule, vabadusele ja omandile) olulisemad kui riigi omad. Radikaalse individualismi korral räägitakse õhukesest riigist ning riiklikud terviseprogrammid ei ole sellise riigi peamiseks prioriteediks.
- Kollektivistlike käsitluste kaks põhivormi on utilitaristlik (suurimast kollektiivsest kasust lähtuv) ja kontraktuaalne (lepinguline) lähenemine.
- Tegelikuses on ühiskonnad kuskil nende kahe äärmuse vahel.

JS Milli ettepanek isiku ja ühiskonna huvide lepitamiseks

- Inimsool on lubatud oma liikmete tegutsemisvabadusse individuaalselt või kollektiivselt sekkuda ühelainsal eesmärgil – nimelt enesekaitseks. (“Vabadusest”, lk. 43-44).
- Mill peab oluliseks hoolitsust nõrgemate ja haavatavatesse gruppidesse kuuluvate inimeste (eriti laste) eest, avalikke teenuseid, inimese harimist ja loomulikult üksikisiku kaitset.

Kokkuvõtteks

- Suure isikuvabadusega ühiskonnas peab mees ise otsustama, mis talle kõige parem antud olukorras ja tingimustes on. Isiklikul vabadusel on kõige muu hulgas ka tugev kohastumuslik roll. Arstid saavad sellises ühiskonnas üksnes mehele soovitusi jagada ning tema hädasid teenusepõhiselt remontida.
- Üldisemat suundumust mõõdukale paternalismile järgib ka praegune Eesti ühiskond ning arstidel on siin tähtis roll ühiskonna hoolitseva rolli täpsemal kujundamisel nii iga patsiendi kui kogu ühiskonna tasemel.